

עומקא דפרשה

במה ללומדי התורה

בס"ד, פרשת בראשית תשס"ט

נושא הפרשה:

פרשת ויכולו

גליון טו

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם... ב.א.

מודיעין עילית

הפלה 7

הרב יצחק ליסיצין

למהר בתפילה כדי לומר ויכולו בציבור

במ"ב (רסח,יט) כתב שטוב לומר ויכולו אחר התפילה בצבור, דעדה שלמה בענין להעיד להקב"ה, ועכ"פ יהיה בשנים. ובביאה"ל כ' מפמ"ג (מ"ז סק"ה) דלכתחילה טוב בעשרה, ומטעם זה המתפלל בלחש ימהר לסיים תפילתו כדי שיאמר ויכולו עם הקהל.

ובחזו"א (או"ח סו"ס לח) נתקשה בדבריו, דהא עיקר מעלת ויכולו יוצא בתפילת לחש שהתפלל בציבור, ולאחר התפילה הוא הידור בעלמא שלא הוזכר בגמרא. ומעלת המאריך בתפילתו נתבאר בגמ', ואין ראוי לקצר בשביל זה. ואפילו ב"ט אין ראוי לקצר כיון דלא הוזכר בגמ' שיאמר הציבור. ומיהו מהא דאמר שבת קיט: אפילו יחיד המתפלל צריך לומר ויכולו, משמע דציבור עדיף, וצ"ע. ע"כ דבריו.

א. מבואר דנקט החזו"א דמעלת המאריך בתפילתו שנזכרה בגמ' (ברכות לב:) שאין תפלתו חוזרת ריקם, ושמאריכין ימיו ושנותיו (שם נד:) פירושו שאומר אותם מילות בהמשכה ועיכוב, כמו המאריך באחד (שם יג:) והמאריך באמן (שם מז:) ולכך סבר שאין למהר לסיים התפלה כדי שיאמר ויכולו עם הקהל. וסייעתא לפירושו יש להביא ממהרש"א שכתב שם (נד:) ג' דברים מאריכין ימיו וכו', ולא חשיב הכא כל המאריך באמן, דאפשר דהוי בכלל המאריך בתפילתו. משמע שגם המאריך בתפילתו, פי' לומר התיבות בהמשכה, כמאריך באמן.

אך בדעת הביה"ל י"ל דמאריך בתפילתו פירושו שמוסיף בה דברי תחנונים, וכמפורש בגמ' נה. והיכי עביד דמפיש ברחמי. ומצינו בכמה מקומות ש"מאריך" פירושו בריבוי תיבות, במשנה ברכות אחת ארוכה ואחת קצרה, מקום שאמרו להאריך וכו' ובדף לד. מעשה בתלמיד אחד וכו' והיה מאריך יותר מדאי וכו', כלום מקצר יותר ממש"ר דכתיב אל נא רפא נא לה, וכשם שהקיצור הוא מילים מועטות, כך גם האריכות הוא ריבוי מילים. וכן ברש"י בהעלותך (יב יג) רפא נא לה, מפני מה לא האריך משה בתפילה כו' וברש"י ע"ז ח. ד"ה מעין כ' אם היה משכח תלמודו מאריך בחונן הדעת וכו' ומבואר בגמ' שם ש"אומר" בסוף כל ברכה מעין הברכה. ובשו"ע (צטו) ואם מאריך בבקשות ובתחנונים כו'. ולכך שפיר כתב בביה"ל שימהר לסיים תפילתו כדי לומר ויכולו ב"ל. כי אינו מקצר במנין התיבות, דהא רחמי בלא"ה אין מוסיפים בשבת.

והראני הרה"ג ר' שמואל אידלמן שליט"א שהנתיבות עולם (למהר"ל נתיב העבודה פרק ו' ד"ה ובפרק אין) כתב שמ"ש (נה). המאריך בתפלתו ומעיין בה בא לידי כאב לב, היינו שאומר המלה בהמשכה ובעיכוב יתירה, ומתוך כך הוא מעיין בתפילה וסבר המקשה דהא דאמר דהמאריך בתפילה מאריך ימים, היינו ג"כ שהוא שוהה ומושך במלות. ומסיק דהתם ר"ל דמפיש

הע"ו 7

הרב חיים רבינוביץ

אמירת ויכולו בתוך התפילה

איתא בפ' כל כתבי (קיט:) א"ר ואיתימא ריב"ל אפילו יחיד המתפלל צריך לומר ויכולו, דא"ר המנונא כל המתפלל ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשי בראשית וכו', ופירש"י שכאילו הקב"ה והמתפלל נעשין שותפים מפני שהמתפלל מספר בשבחו של מקום ובשבחו של שבת, [דהיינו דבזה שהוא משבח, מתקיים הרצון ותכלית כל הבריאה, שנעשה הכל לכבודו].

וכתב הטור בסי' רס"ח דחוזרים ואומרים [אחרי התפילה בלחש] ויכולו בציבור משום ג' טעמים, מפני יו"ט שחל להיות בשבת שאין אומרים אותו בתפילה, וצריך לאומרו אחרי התפילה, ואגב זה תיקנו לומר בכל השבתות, וכן אומרים אותו להוציא מי שאינו יודע, וכן נהגו לומר אותו בקול רם ומעומד שהוא עדות להקב"ה על מעשה בראשית, וכתב ועמדו שני האנשים וכו', ולכן צריך שיאמרו אותו ביחד.

ויש להעיר על החז"י אדם בריש כלל כ"ח דכתב בזה"ל אומרים ויכולו בתפילת ערבית להעיד שהקב"ה ברא עולמו, ומ"מ אם לא אמר א"צ להחזיר, ודוקא כשכבר סיים ברכת מקדש השבת, אבל קודם לזה חוזר ל"ויכולו", ע"כ. דלמה מקט הטעם של הטור על ויכולו אחרי התפילה, הרי מיירי הח"א על ויכולו בתוך התפילה דהוא מדינא בגמרא דע"י אמירת ויכולו, כאילו נעשה שותף במעשה בראשית, ואינו קשור לעניני עדות, [וכן ראיתי בהג' והערות אות ח' בלבוש הנד"מ שהק' הלבוש (העתק מדפ"ר) מ"ט יחיד המתפלל צריך לומר ויכולו, ותיירץ דויכולו בתוך התפילה אינו משום עדות אלא משום שמודה על מעשה בראשית, וע"ז נעשה שותף במע"ב].

ונראה ליישב את דבריו, דהנה איתא התם בהמשך הגמ', אר"ח אמר מר עוקבא כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהם על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחטאתך תכופר, דהק' בדעת זקנים לבעלי התוס' בפר' בראשית "וא"ת ומ"ש פס' זה, וי"ל משום דכתיב גבי עדות אם לא יגיד ונשא עונו, ומה שאומר ויכולו לא עיכב עדותו והגידו", נמצא לפ"ז דר"ח בשם מר עוקבא ס"ל דויכולו בתוך התפילה ג"כ משום עדות הוא, וממילא י"ל דהח"א נקט כר"ח בשם מר עוקבא, ולא כרב המנונא בריש הסוגיא.

והנה כתב הכף החיים דאם שכח לומר ויכולו בתוך התפילה, צריך להשלימו אפילו אחרי מקדש השבת, לפני שהתחיל ברכת רצה, ע"פ הראב"ה דכ"ז שלא התחיל הברכה הסמוכה, חשיב כעסוק בראשונה. אמנם נראה דמלשון הח"א הנ"ל משמע קצת דאינו חייב להשלים בכה"ג, דהרי כתב דכשסיים מקדש השבת א"צ לחזור, משמע דאחרי סיום הברכה אינו חוזר, ויש לדחות.

ואולי הוא תלוי בב' הטעמים של אמירת ויכולו בתפילה, דהח"א לשיטתו ס"ל שהוא מענין עדות על מעשה בראשית, ולכן הוא דומה לאמירה אחרי התפילה, א"כ אינו ראוי להשלים אותו אחרי שסיים ההברכה, דהרי יכול להעיד גם אחרי התפילה ע"י אמירת ויכולו שאומרים כולם ביחד, אבל אפ"ל דהכה"ח ס"ל דויכולו בתוך התפילה הוא שבח למקום ולשבת כנ"ל, ונעשה בזה כשותף במע"ב, וא"כ ענין זה אינו מתקיים אחרי התפילה, דנאמר משום עדות על מע"ב ולא מטעם שבח, ולכן מסתבר שראוי להשלים ויכולו בתוך התפילה אפילו במקום שכבר סיים מקדש השבת ולא התחיל עדיין ברכת רצה.

התחלת הקידוש באמצע פסוק

רבים נוהגים להתחיל את הקידוש בליל שבת מ"יום השישי" או מוהי ערב ויהי בוקר, ודנו האחרונים בטעם ההיתר לומר כן דהלא מדינא דגמ' (תענית כז: ומגילה כב.) כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן. ואכן בערוה"ש (רעא,כה) כתב דיש שנהגו לומר בלחש מתחילת הפסוק ומתחילים מיום השישי בקול רם כדי שלא יהיה התחלה באמצע פסוק ונכון הוא. אך רבים לא נוהגים לעשות כך, והנה ראשית יש לציין דיש אחרונים שדנו שיתכן שדין זה דכל פסוק דל"פ משה אנן ל"פ לא נפסק להלכה כלל. בציץ אליעזר (חי"ח סי' ל') מביא משו"ת ר"א גוטמאכר ז"ל (או"ח נז) שכ' דמהא שהרמב"ם וטוש"ע לא הביאו ד"ז משמע שנדחה מהלכה, וכתב עליו הצי"א דיחיד הוא נגד כל הפוס' שלא סברו כן. (אך ראיתי בספר אומר השכחה [לר"י פיק] שהביא מרע"א שתמה דהביאו הפוסקים דין זה וכן בברית אבות הל' מילה דן למה השמיטו הפוסקים דין זה.) ונאמרו באחרונים כמה יישובים בזה:

א. החת"ס או"ח סי' י' תירץ דלא נכון להתחיל מתחילת הפסוק מפני דרשת חז"ל (בר"ר ט' י') דוהנה טוב מאוד זה המות. ובס' הלכות שבת בשבת להגרמ"מ קארפ שליט"א הק' ע"ז דהלא יש עוד כמה וכמה דרשות ושיטות על והנה טוב מאוד כגון טוב מאוד זה העוה"ב טוב מאוד זו שינה [שעי"ז יכול להתיגע בתורה] ורק לר"מ טוב זה המות, ועוד שזה רק פסוק ולמה לא יאמרוהו כקורא בתורה.

ב. עוד תי' החת"ס בשם המגן גיבורים בשם קטניתא [בנו של מח"ס יכין ובעוז], שבמקום שיש אתנחתא או זקף קטן מותר להפסיק [דפיסוק טעמים הוא מהלמ"מ וחשיב דפסקיה משה]. ועי' בהערות למרן הגריש"א ברכות יב שהביא את החת"ס ויישב על פי זה את המנהג לומר בעת הגבהת התורה חצי פסוק בוזאת התורה וכו' על פי' ה' ביד משה [דיש שם זקף קטן]. אך בשו"ת רב פעלים או"ח ח"א יא מביא את החת"ס ונוקט למעשה דרק באתנחתא אפשר להפסיק ולא בזקף קטן ע"ש.

ג. בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קכ"ד ביאר מה דאומרים בקידושא רבא חצי פס' על כן ברך, דהכלל דכל פסוק דל"פ משה הוא כשאומר איזה חיוב או דרשא או דצריך לזה הענין וכדו' אבל אם אומר רק בדרך צחות הוי כדין שרטוט דאף שאין כותבין בלי שרטוט בדרך צחות מותר, ומה שמסיימין על כן ברך הוא רק להודיע ולפרסם שה' ברך את יום השבת מששת ימי בראשית והוי כקריאה והכרזה לעורר את עצמו והשומעים למען ישמרו ג"כ קדושת השבת. אכן בא ליישב רק את שבת בבוקר ולא את ליל שבת שבה הוא כותב שהחת"ס כבר תי'.

ד. בספר נפש חיה לרבי ראובן מרגליות ז"ל (מילואים לסי' נ"א) דכל האיסור הוא רק להתחיל פסוק ולא לגמור אך להתחיל באמצע פסוק ולסיים מותר. וכ"כ באריכות בשו"ת דבר יהושע ח"ב י"ח וכן בשו"ת דברי חכמים או"ח פ"כ מביא כן בשם הגר"י קמינצקי ז"ל. אך במ"ב רואים שלא סבר כך דכ' בסי' רע"א דטעות הוא להתחיל בעל כן ברך משום כל פסוק דל"פ משה. ה. בשו"ת רב פעלים סי' י"א תי' דמילים יום השישי לחוד אין להם שום משמעות, ובהלכות שבת בשבת כ' דצ"ל כתיורצו והוסיף דאף שלהגר"א ולכנה"ג יש ליום השישי משמעות על תוספת שבת או על כילוי מלאכה ביום השישי מ"מ זה לחוד אין לו משמעות רק בצירוף פס' דויכולו, ולכן אין בו איסור.

אמירת ויכולו וכפרתה

כתב הראב"ה (שבת קצו) מה שנהגו לומר ג"פ ויכולו בתפלה ולאחר התפלה ועל הכוס, בשוחר טוב [ליחא לפנינן] יליף לה דג' אשר כתיבי בפר' ויכולו וג' אשר כתיבי בתחלת פר' פרה, מלמד שכל האומר ג"פ ויכולו כפרה לכל עונותיו וכאילו קיים כל התורה. ע"כ. ומבואר דעצם אמירת ויכולו היא כפרה. וכן מובא באו"ז (ח"ב סי' כ). והוא דלא כשי' הריטב"א בשבת קיט: בשם רבינו יחיאל דאמירת ויכולו משום עדות, וכ"ד עוד הרבה ראשונים [עי' בשער הציון].

ולכאו' יפרשו הכי בגמ' שבת קיט: דמה שא"ל וסר עוונך וגו' הוא משום דבעצם האמירה איכא כפרה. ובאמת מצינו כן להדיא בתשו' הגאונים בשם ירוש'. ובאבודרהם הביא את ב' הפי' בגמ' עפ"י ב' הענינים אי מצד עדות או מצד כפרה.

והנה מצינו עוד בראשונים שהביאו להאי גזירה שוה להלכה, אך נראה בזה שיטה אחרת מדלעיל, דכתב הכלבו (סי' ל"ה) בויכולו כתיב ג' זימנין אשר וכן בפסוק ראשון שבפרשת פרה אדומה כתוב ג' זימנין אשר, לומר ששניהם שקולים כאחד דכשם שפרה מכפרת כך שבת מכפר, וזהו דאמרינן [ירוש' תענית פ"א ה"א] אם ישמרו ישראל שבת אחת מיד נגאלין. וכע"ז בא"ח באריכות. (תפילת ע"ש י') והביאו מהר"י אבוהב על הטור רס"ח ע"ש. ובדבריהם שמעינן חידוש אחר, דמהג"ש ילפינן דהשבת גופה מכפרת, ז"א דאמירת ויכולו היא משום דהשבת מכפרת אך אין הכפרה תלויה באמירה זו. [ומ"ש הא"ח דאמירת ויכולו דלהוי כפרה לישראל, ע"כ פירושו דעי' האמירה השבת גופה מכפרת]. משא"כ לשי' האו"ז וראב"ה הכפרה תלויה באמירת ג"פ ויכולו [ודוק עוד דלראב"ה והאו"ז בעי שלש פעמים בדוקא וזה לא נזכר בא"ח ובכלבו דצריך ג"פ משום דאין הכפרה תלויה באמירה, אבל לפי הראב"ה והאו"ז הלימוד מג' פעמים אשר הוא על האמירה גופה ולכן בעי ג' אמירות. אך עי' הגהמ"י הל' תפילה פ"ט וכן בהל' שבת פל"ט דמשמע שהג"פ אינם תלויים בכפרה].

ולשי' הכלבו והא"ח מבואר יותר הכפרה דשבת שהרי אמרו בגמ' שבת (קיה:) כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו וכו' אל תקרי מחללו אלא מחול לו. וכע"ז בפד"א (ספ"ח) כל מי שהוא שומר את השבת בעוה"ז הקב"ה מוחל לו כל עונותיו. ועי' ט"ז רמ"ב לבאר הגמ' דתשובה תולה ושבת מכפרת. אלמא איכא בשמירת שבת כפרה, ופשיטא דאף כאן לא נאמר דשבת מכפרת בלא שמירתה.

אמנם מה דיל"ע הוא בילפו' מפרה אדומה דמכפרת דהנה פרה גופה לאו לכפרה אתיא וכדאיתא להדיא בריש יומא (ב.) פרה לאו בת כפרה היא ע"ש. אך מה דמצינו דפרה מכפרת הוא לענין חטא העגל כמ"ש בתנחומא פר' חקת תבא פרה ותכפר על העגל, [עי' רש"י במדבר יט, כב] אכן ק"ק לפרש הכי דלפי"ז גם הכפרה דשבת הנלמדת בג"ש דמה פרה מכפרת אף שבת מכפרת, אינה כללית אלא על חטא העגל או על"פ על חטא ע"ז, ואף דבגמ' אמרו דמכפרת לגבי ע"ז אך משמע שם דהוא רבותא דאפי' על ע"ז מכפרת. [ועי' ש"ת הרדב"ז תשצ"ו ועי' אוה"ח ויקהל (לה,א)]

וביותר לא יתכן כלל לפי המדרש שוח"ט המובא בראב"ה ובאו"ז דלשונו "כפרה לכל עונותיו וכאילו קיים כל התורה כולה", הרי דהלימוד מפרה הוא על מחילת כל עונותיו.

ונראה לומר דהלימוד מפרה אדומה היא הטהרה, דשבת מטהרת כשם שפרה אדומה מטהרת, והיינו דכשם שפרה מטהרת את הגוף מטומאתו כך שבת מטהרת את הנפש מטומאתה, וכדמצינו בקרא ביחזקאל (לו,כה) "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גילוליתם אטהר אתכם" ועי' ברד"ק שם שפירש דכמו שהטמא נטהר בטבילה ובהזאת מי חטאת כך הטמא מעונות נטהר בכפרה. וטהרה זו ילפי' בג"ש דבאה ע"י השבת [והראשונים דנקטו לישנא דכפרה הוא משום משמעות הטהרה בשבת שהיא הכפרה וכדקרא (ויקרא ז,טז) יכפר עליכם לטהר אתכם].

וסמך לזה איכא בתשו' מהר"ם מרוטנבורג (ח"א רכב) כל האומר ג"פ ויכולו בע"ש מוחלין כל עונותיו, כתיב הכא בויכולו ג"פ אשר אשר אשר וכתב בפס' זאת חקת התורה ג"פ אשר אשר אשר מה פרה מטהרת את הטמאים כך שבת מטהרת. מ"ד. עכ"ל. הרי להדיא דהלימוד מפרה הוא מענין הטהרה, ועוד מבואר דמחילת כל עונותיו היא הטהרה וכמ"נ.

אמירת ויכולו בתפילה

בשבת קיט: אמר רבא וכו' אפילו יחיד המתפלל בע"ש צריך לומר ויכולו דאר"ה כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנאמר ויכולו אל תקרי ויכולו אלא ויכלו... אמר ר"ח וכו' כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחסטאתך תכופר.

ונחלקו הראשונים אם בתוך התפילה או רק אחריה:

התוס' בפסחים (קו. ד"ה זוכרהו) כ' בתוך התפילה, וכ"כ הרא"ש והמרדכי שם והא"ח וכ"כ בטור רסח. ע"ש שמביא ראיה נגד השי' שלא לומר ויכולו. ובאבודרהם דחה הראיה מהגמ' ד"ל דאיירי אחר התפילה ומ"מ נקט להל' דטוב לאומרו בתפלה.

אך הרמב"ם בסדר התפלות כ' דבתפילה דלחש מתחילין מויברך אלקים ויחינו דדינא דגמ' הוא אחר התפילה. [ועי' שו"ת הרמב"ם פאה"ד קטז]

ויתירה מזו שי' רב האי גאון (תשו"ג ש"ת קו) דכ' אין ויכולו אלא על השלחן. [ובס' התפלה כ' דלאחר שמתפללין תפלת לחישה אומר ש"ץ ויכולו.] וכן בשבלי הלקט (סו) ובתניא רבתי (יג), וכ"ד הרוקח (בסידורו פד ע"ש).

במלא הרועים הביא לדק' מהל' "אפילו יחיד" דמיירי בויכולו שאחר התפילה, דאי בנוסח התפילה הוא מ"ל רבים מ"ל יחיד. וכ"מ בבאור הגר"א רסח ח' [עי' לק']. ועי' שפ"א שבת דמהגמ' משמע דבנוסח התפילה של הקדמונים לא היה כתוב ויכולו אלא הציבור היו אומרים אחרי התפילה ביחד להעיד, ואחרי שאמר ריב"ל דאפי' יחיד הוסיפו בתוך התפילה. אך השל"ה (שבת קלז) פי' דיחיד לרבנותא אע"פ שאינו בר עדות. [ועי' מ"ש הה"מ פכ"ט מהל' שבת ה"ז דאמירת ויכולו על הכוס היא מהא דאפי' יחיד.]

לכ"ע אומרים אחרי התפילה **בציבור**, וכ' תוס' בפסחים שם משום יו"ט שחל בשבת שאין אומרים בתפילה, וכ"כ בס' התרומה רמו והרא"ש והמרדכי שם. אך לד' המנהיג הוא להוציא את מי שאינו בקי. ובטוש"ע כ' את ב' הטעמים. ועי' אבודרהם (עריבת של שבת, ד"ה ואומר ג') שביא עוד טעמים.

עדות

כ' הטור (רסח) וי"א שנהגו לומר אותו בקול רם ומעומד משום שהוא עדות להקב"ה על מעשה בראשית וכתבי ועמדו ב' האנשים ודרשינן (שבועות ל) אלו העדים שצריכין להעיד ביחד ומעומד ולכן צריך שיעמדו ויאמרו אותו ביחד. וכ"כ המנהיג והמרדכי. וכ"ד הרבה ראשונים כדלהלן בטעם שא"ל המלאכים וסר עונך שאינו כובש עדותו. [ומפו' בזהר ויקהל רז: דאמירת ויכולו היא סהדותא]

וכ' הגר"א (אות ח) דהוא מוכרח מהגמ' הנ"ל דלכאו' מאי אפי' יחיד, אלא הרבותא אף דעדות בשנים מ"מ גם יחיד מחוייב משום דההל' כר' נתן (בסנהדרין ל) דא"צ שיעידו כאחד, רק לכתחילה עדיף כת"ק דצריך להעיד כאחד, ולכן אומרים כולם יחד. [עפ"י הדמש"א]. [אך החזו"א (או"ח לח, י) נקט דא"צ דיני עדות ודבריו צ"ע דהוא דלא ככל הראשונים, ועי' משמרת שבת סי ח] ומה דבעי עשרה כ' הט"ז רסח סק"ה - עדה שלמה בעינן להעיד להקב"ה. [ועי' פחד יצחק שבת מא"ד ד]

בית מנוחה - נשים פטורות דלאו בנות עדות נינהו ולכן יכונו שלא לשם עדות. ובפתח הדביר חלק ע"ז דא"כ אין לדבר סוף דקטנים גם לא יאמרו דכשמעידים עם האנשים הו"ל עדות שבטלה מקצתה, ומסיק דעדות כזו המפורסמת וגלויה גם נשים כשרות להעיד.

הרהור תשובה

הא"ר רסח יד [ומובא בפמ"ג] כ' דצריך להרהר בתשובה, כמ"ש הרמ"א באבה"ע קיד שהעדים צריכים להרהר בתשובה קודם העדות. וכ"כ החיד"א [עבוה"ק] להרהר בתשובה קודם ויכולו כי רשע פסול לעדות. ועי' להלן בענין כפרה בבאור הגמ' וסר עונך. [הובא בכ"מ ש"כ ריא"ז מרגליות: שמעתי פעה"ק מחכמי זקני הספרדים, שהרה"ק בעל אור החיים למד בכל ערב שבת הל' עדות, ואמר שי"ע דעפ"י התורה וההל' הוא ראוי להיות עד כשר ונאמן לעדות שבת.]

ביחד ומעומד

המנהיג כ' בקול רם ומעומד לפי שהוא עדות [עי' שבועות ל.] וכ"כ המרדכי פסחים לז. והשבה"ל (סו) ועי"ש עוד טעם לעמידה. במג"א סק"י - מפני שהעדים צריכין להעיד ביחד ומעומד... וצ"ע דבחז"מ כח כ' דכל עד אומר בפני עצמו, עי"ש מ"ש ובמחה"ש ולבושי שרד. והחזו"א (לח, י) כ' ע"ז דהכא לא מינכרא מילתא אלא יחד.

כ' בפתח הדביר ח' דבעי עמידה ממש דהיינו ב' רגליו על הקרקע. אך עי' בחז"מ זא, וברמ"א דעדים יכולים להשען בשעת העדות. [ולמ"ש בצרור המור דמעומד משום שהעדות על השי' שנקרא עומד וכן המלאכים נקראים עומדים, א"ש].

אמירת ויכולו על הכוס

טעמה: כ' התוס' פסחים קו. להוציא בניו וב"ב, וכ"כ הטור רעא. אך שי' הראב"ה והרוקח ואו"ז וכל בו דהוא כדי לומר ג"פ וכ"כ החי"א כ"ד, וענינו עפ"י המדרש המובא שם דהאומר ויכולו ג"פ כפרה לכל עונותיו, [ורבינו ירוחם ח"ט כ' בזה לפי שיש חוזק בג' פעמים]. ובס' הפרדס כ' מפני חיבת העדות.

דעת השו"ע (רעא) שאמירת ויכולו בקידוש **בעמידה**, ומקורו משי' המנהיג שצריך לעמוד. וכ"פ התוספת שבת ושו"ע הגר"ז, והכה"ח כ' דראוי לעמוד.

אך לד' הרמ"א אפשר **בישיבה**, והיא שי' הא"ח והמחכים והשבה"ל והאבודרהם דא"צ לעמוד כיון דאינה עדות. וכ"פ הא"ר סק"ד וכ"כ הפמ"ג "ולפ"ז מה שנוהגין לעמוד בקדוש כשאומר ויכולו ביחיד אינו יודע טעם לזה דאין ביחיד עדות, אם לא שיש בבית מנין". וכ"כ החי"א. ולדעת הרמ"א יותר טוב לישיב עי"ש ואכ"מ.

אמנם בס' הפרדס לרש"י איכא טעם, דכ' דאף שאין ראויים לעדות מ"מ כדי שלא יראה כב' תורות אלו מעידים ואלו אינם מעידים נהגו כולם על שלחנם בעמידה.

כפרה

בגמ' (שבת קיט): ...ואומר ויכולו שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו **וסר עונך** וחסטאתך תכופר. ופי' הראשונים, [בעלי התוס' (דע"ז) ופי' הרא"ש בראשית ב,א], הריטב"א האר"ח, הכל בו, השבה"ל, האבודרהם] - מפני שכתוב בעדות אם לא יגיד ונשא עוונו. וכ"כ הש"ג (מד:): "...אל וסר עונך שלא היית מכובשי עדות. אך בתשו' הגאונים פי' עפ"י הירוש' (אינו לפנינו) דיש ג"ש אשר אשר לפרה אדומה וילפי' דויכולו מכפר כפרה אדומה. המהרש"א בח"א שם כ' מפני שבאותה שעה של ויכולו -] כניסת שבת] נתכפר לאדה"ר חטאו כדאי' במדרש.

הישוע"י פי' שא"ל וסר עונך כדי להכשירו לעדות. [עי' לעיל] וכ"כ העיני שמואל ועוד. ובעיני יעקב כ' להיפך דכיון שמעיד ודאי הרהר תשובה ולכן אומרים וסר עונך. ועי' בן יהודע דמשו"כ מניחין על ראשו לרמזו על התשובה שהיא במחשבה שבמוח. בזהר פר' ויקהל (רז:): מבואר דנמחלים כל עונותיו וז"ל בעי בר נש למסהד סהדותא דא בחדוה ברעותא דלבא לאסהדא קמי מאריה דמהימנותא, וכל מאן דיסהיד דא וישוי לביה ורעותיה לרא מכפר על כל חוביו.

לשון ויכולו

רוב המפר' פי' לשון **שלמות**, והוא עפ"י המ"ר כאן, אריב"ל **נשתכללו** שמים בחמה וכו', נשתכללה הארץ באילנות וכו'. כלו' דויכולו לשון נתכללו [-נשלמו] וזהו שת"א ואשתכלילו. וביב"ע "ושלימו" וכן פי' האב"ע וכ"כ הרשב"א בתשו' ח"ז רפה. ועי' ספרורנו.

בבמדב"ר פ"י - ויכולו לשון **תאוה** כמ"ש כלתה נפשי. ושם במדרש מבו' שנשתוקק הקב"ה לברוא העולם, (עי' רלב"ג כאן). וכע"ז בתרגום ירוש' "וחמד", אך הבה"ע"ט פי' דקאי על יום השבת כמ"ש חמדת ימים אותו קראת, וכ"כ האבודרהם. ועי' אוה"ח כאן. ועי' רש"י הירש שמבאר דהוא ענין אחד עם שלמות. בפדר"א פ"ח - **כלו ממלאכה** מפועל ומציווי.

בב"ר (יב), לרבי חמא הוא לשון **כלי**, ועי' שפ"א (תרלא) דזהו שבת שלום, ע"י שהכלי נגמר בשלמות, - כלי מחזיק ברכה הוא השלום. בפס"ז בראשית פ"ב - כילל הקב"ה את השבת **ככלה**, וכ"פ הריקאנטי לשון כלה הכלולה מן הכל.

בפסה"ר פ"ב - ויכולו לשון **חנוכה**. ועי' במדרש כאן טוד פ"י.

אמירת ויכולו בקידוש בעל פה

כידוע, דברים שבכתב אסור לאומרם בע"פ, ועי' בב"י ומ"ב סי' מט באיסור כשמוציא אחרים, ולפי"ז יש להקפיד ע"ז כשמוציא את ב"ב. אמנם כ' הב"י בשם הירוש' דבתפילה אין לחוש, וכן אנו נוהגים בתפילות המוספין שאומר הש"ץ פס' הקרבנות אף בע"פ. והנה בטו"ח סי' רסח כ' דאמירת ויכולו בציבור היא להוציא מי שאינו יודע, ובסי' רעא כ' שאומר ויכולו קודם קידוש להוציא ב"ב, וא"כ י"ל דויכולו בקידוש מדין תפילה אתינן עלה ויכולו

המשך מעמ' 2 אמירת ויכולו וכפרתה

והשתא לכו"ע איכא טהרה מעוונות בשבת, היינו בין לשיטות דהוא ע"י אמירת ויכולו ג"פ, [קצת ביאור בזה י"ל עפ"י המהרש"א קיט: בח"א ע"ש ועי' גם מהר"ל בח"א שם]. ובין לשי' דהוא מצד השבת גופה, רק דבזה יל"ע אם עיצומו של יום מטהר או ע"י שמירת השבת והזהירות בכבודה והלכותיה נמחלין עוונותיו. ועי' בס' חרדים בחתימת הספר [פע"ג] דהזירוז היתר בשמירת שבת הוא המכפר.

ונפק"מ למ"ש הפוס' דיש להרהר בתשובה בשעת אמירת ויכולו, א"ר (יב) ופמ"ג (מ"ז ה') וטעמייהו דאמירת ויכולו משום עדות. אכן גם למש"נ לראשונים דהוא משום כפרה לכאו' בעי תשובה דבל"ז היאך יתכפר. ובאמת כ"כ הכה"ח דהטעם דצריך להרהר בתשובה הוא משום הכפרה. וא"כ למש"נ איכא בזה נפק"מ לדינא בשי' הראשונים הנ"ל דלפי הכלבו והאר"ח [ומהר"ם] דהכפרה באה מצד השבת, לכאו' זמן התשובה קודם השבת [ול"ד בשעת ויכולו]. ומאיך לשי' הראב"ה ואר"ז ואבודרהם דאמירת ויכולו היא המכפרת בעי תשובה בויכולו, אך לדבריהם איכא חומרא יתירה מהאר"ר דהוא איירי באמירה שאחרי התפילה שהיא מטעם עדות, אבל לשי' זו דהכפרה תלויה באמירה ג"פ, א"כ בעינן גם בתפילה וגם בקידוש על הכוס. עוד יתכן נפק"מ לענין נשים אם צריכות לומר אחר התפילה ויכולו דמצד הטעם דעדות יתכן דלא שייך בנשים [עי' בשער הציון] אך להנ"ל דג"פ משום כפרה, גם נשים בכלל.

המשך מעמ' 1 למהר בתפלתו לומר ויכולו בציבור

וכן בס' ס"א ו' כתב ויאריך בדל"ת [של אחד] וכו' ולא יאריך יותר מכשיעור זה אבל למשוך התיבות כפי הראוי לכונה, כשאינו יותר מדאי הגון הוא, כמבואר בשו"ע תרכ"ב ב' שאין לש"ץ למשוך בתפילת נעילה כל תיבה כדרך שמושך בשאר תפילות, כדי שיגמור קודם שקה"ח. אלמא דבלא"ה הגון הוא למשוך. [וע"ע מ"ב קכד יג, נא כ, קט יג, וביה"ל שם ד"ה הנכנס]. וא"ש קו' החזו"א דאין למהר בתפילתו שזהו ההיפך ממאריך, לשם הידור האמירה בעשרה.

[ובדף לא ע"א מנהגו של ר"ע כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה פי' תר"י שהיה מקצר מנוסח התפילה, אלא שלא היה מאריך הרבה בתחנונים שהיה אומר, וגם לא היה מאריך כל כך באמירת המלות וע"ע שו"ע תר"כ מנהג יפה לקצר בתפילת שחרית ביוה"כ בפיוטים ובסליחות].

ב. ובמש"כ בחזו"א דמדקתני אפילו יחיד המתפלל צ"ל ויכולו, משמע

ושבת קיט: כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית] וצ"ע מאי מעליותא קאמר דנעשה שותף והלא גנאי הוא כלפי מעלה כל שניות ושותפות. ואפשר לומר כך הכוונה בזה, שמראה בעצמו שמעלה עליו כל הכתוב בתורה ענין לחדוש העולם ומאמין בו אמונה קיימת כאלו ראה בעיניו מעשה היצירה, וכמו שהוא עצמו שותף בעשיי' מלאכה אחת, לפי שאין לבו נוקפו בדבר קטון או גדול ממעשה ההוא.

יום השישי... לפי שאחז"ל דששת ימי בראשית הן נגד שית אלפי שנין הוה עלמא, ויום שביעי נגד עוה"ב שכולו שבת, ולכך הוסיף ה"א למלות את השם הגדול, דיום השישי ויכולו השמים ר"ת יקו"ק. חצי השם דהיינו י"ה נרמו כגמר מעשה ששת ימי בראשית שהן נגד העוה"ז שהוא שית אלפי שנין. רמו הוא שבעה"ז לא יהיה שמו ית' שלם, שנא' כי יד על כס י"ה. ולכך אסור להגות שם יקו"ק באותיותיו, כי אם חצי השם דהיינו י"ה, עד יום השביעי שהוא נגד עוה"ב, אז יתמלא שמו ית' מיד בתחילת אלף הז'. ולכך נרמו ו"ה בויכולו השמים להשלים אותיות י"ה של יום השישי, להודיע כי אז יהיה שמו ית' שלם במלואו. ונראה דמהאי טעמא נוהגין להתחיל יום השישי ויכולו השמים בשעת קדוש בשבת, לפי שחייב אדם לזכור בשעת קדוש היום כיום שכולו שבת, דהיינו בעוה"ב. ולהכי מקדשין על היין, רמו לשכר העוה"ב שהוא יין רוחני יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית...

תורת חיים, ע"ז ה. ד"ה מאי ווע"ע כלי יקר אלא

לע"נ מרים בת צבי יצחק הלוי נלב"ע כ"א אלול תשנח

נושאי הגליונות הבאים בס"ד:

- פרשת נח - בני נח
- פרשת לך לך - הננסת אורחים
- פרשת וירא - חינוך הבנים
- פרשת חיי שרה - תפילת מנחה

ד"ת למדורים השונים יתקבלו בשמחה,

נא למסור [רצוי ע"ג דיסק] בצירוף שם וטלפון, בתיבת "עומקא דפרשה" באוצה"ס בית יוסף

תרומות להוצאת הגליון 4122753

לקראת זמן חזרף

קבע חברותא בטלפון אחד:

7 21 41 91 קובעי עיתים

הש"ל הודעתך ונחזור אליך.

דרושים בדחיפות מתנדבים

ללימוד פעם בשבוע בעיר מודיעין.

כמו"כ דרושים בעלי רכב למטרה זו.